

GLASILO FUTURE

ISSN 2623-6575

UDK 502/504

UDK 58

PUBLIKACIJA FUTURE - STRUČNO-ZNANSTVENA UDRUGA ZA PROMICANJE ODRŽIVOG RAZVOJA, KULTURE I MEĐUNARODNE SURADNJE, ŠIBENIK

VOLUMEN 4 BROJ 1

SVIBANJ 2021.

Glasiilo Future

Stručno-znanstveni časopis

Nakladnik:

FUTURA

Sjedište udruge: Šibenik

Adresa uredništva:

Bana Josipa Jelačića 13 a, 22000 Šibenik, Hrvatska / Croatia

☎ / 📠: +385 (0) 022 218 133

✉: urednistvo@gazette-future.eu / editors@gazette-future.eu

🌐: www.gazette-future.eu

Uređivački odbor / Editorial Board:
Doc. dr. sc. Boris Dorbić, v. pred. – glavni i odgovorni urednik / *Editor-in-Chief*Emilija Friganović, dipl. ing. preh. teh., v. pred. – zamjenica g. i o. urednika / *Deputy Editor-in-Chief*Ančica Sečan, mag. act. soc. – tehnička urednica / *Technical Editor*Antonia Dorbić, mag. art. – zamjenica tehničke urednice / *Deputy Technical Editor*

Prof. dr. sc. Željko Španjol

Mr. sc. Milivoj Blažević

Vesna Štibrić, dipl. ing. preh. teh.

Međunarodno uredništvo / International Editorial Board:

Prof. dr. sc. Kiril Bahcevandziev - Portugalska Republika (Instituto Politécnico de Coimbra)

Prof. dr. sc. Martin Bobinac - Republika Srbija (Šumarski fakultet Beograd)

Prof. dr. sc. Zvezda Bogevska - Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana Skopje)

Dario Bognolo, mag. ing. - Republika Hrvatska (Veleučilište u Rijeci)

Prof. dr. sc. Agata Cieszewska - Republika Poljska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie)

Dr. sc. Bogdan Cvjetković, prof. emeritus - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Duška Čurić - Republika Hrvatska (Prehrambeno-biotehnoški fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Margarita Davitkovska - Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana Skopje)

Prof. dr. sc. Dubravka Dujmović Purgar - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Josipa Giljanović - Republika Hrvatska (Kemijsko-tehnoški fakultet u Splitu)

Prof. dr. sc. Semina Hadžiabulić - Bosna i Hercegovina (Agromediterranski fakultet Mostar)

Prof. dr. sc. Péter Honfi - Mađarska (Faculty of Horticultural Science Budapest)

Prof. dr. sc. Mladen Ivić - Bosna i Hercegovina (Univerzitet PIM)

Doc. dr. sc. Anna Jakubczak - Republika Poljska (Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy)

Doc. dr. sc. Orhan Jašić - Bosna i Hercegovina (Filozofski fakultet Tuzla)

Prof. dr. sc. Tajana Krička - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Doc. dr. sc. Dejan Kojić - Bosna i Hercegovina (Univerzitet PIM)

Slobodan Kulić, mag. iur. - Republika Srbija (Srpska ornitološka federacija i Confederation ornitologique mondiale)

Prof. dr. sc. Biljana Lazović - Crna Gora (Biotehnički fakultet Podgorica)

Prof. dr. sc. Branka Ljevnaić-Mašić - Republika Srbija (Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu)

Doc. dr. sc. Zvonimir Marijanović - Republika Hrvatska (Kemijsko-tehnoški fakultet u Splitu)

Doc. dr. sc. Ana Matin - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Bosiljka Mustać - Republika Hrvatska (Sveučilište u Zadru)

Hrv. akademik prof. dr. sc. Stanislav Nakić - Bosna i Hercegovina (Sveučilište Hercegovina Mostar)

Prof. dr. sc. Tatjana Prebeg - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Bojan Simovski - Republika Sjeverna Makedonija (Fakultet za šumarski nauki, pejzažna arhitektura i ekoinženering "Hans Em" Skopje)

Prof. dr. sc. Davor Skejić - Republika Hrvatska (Građevinski fakultet Zagreb)

Prof. dr. sc. Nina Šajna - Republika Slovenija (Fakulteta za naravoslovje in matematiko)

Akademik prof. dr. sc. Refik Šećibović - Bosna i Hercegovina (Visoka škola za turizam i menadžment Konjic)

Prof. dr. sc. Andrej Šušek - Republika Slovenija (Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede Maribor)

Prof. dr. sc. Elma Temim - Bosna i Hercegovina (Agromediterranski fakultet Mostar)

Mr. sc. Merima Toromanović - Bosna i Hercegovina (Biotehnički fakultet Univerziteta u Bihaću)

Doc. dr. sc. Ivana Vitasović Kosić - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb) – gostujuća urednica / *Guest editor* / (2021) 4(1)

Doc. dr. sc. Ana Vujošević - Republika Srbija (Poljoprivredni fakultet Beograd)

Sandra Vuković, mag. ing. - Republika Srbija (Poljoprivredni fakultet Beograd)

Prof. dr. sc. Vesna Židovec - Republika Hrvatska (Agronomski fakultet Zagreb)

Grafika priprema: Ančica Sečan, mag. act. soc.

Objavljeno: 24. svibnja 2021. godine.

Časopis izlazi u elektroničkom izdanju dva puta godišnje, krajem lipnja i svibnja, a predviđena su i dva interdisciplinarna specijalna izdanja tijekom godine iz STEM i ostalih znanstvenih/umjetničkih područja.

Časopis je besplatan. Rukopisi i recenzije se ne vraćaju i ne honoriraju.

Autori/ce su u potpunosti odgovorni/e za sadržaj, kontakt podatke i točnost engleskog jezika.

Umnožavanje (reproduciranje), stavljanje u promet (distribuiranje), priopćavanje javnosti, stavljanje na raspolaganje javnosti odnosno prerada u bilo kojem obliku nije dopuštena bez pismenog dopuštenja Nakladnika.

Sadržaj objavljen u Glasilu Future može se slobodno koristiti u osobne i obrazovne svrhe uz obvezno navođenje izvora.

Glasilo Future

Stručno-znanstveni časopis

FUTURA – stručno-znanstvena udruga za promicanje održivog razvoja, kulture i međunarodne suradnje, Bana Josipa Jelačića 13 a, 22000 Šibenik, Hrvatska

(2021) 4 (1) 01–97

SADRŽAJ:

	Str.
<i>Izvorni znanstveni rad (original scientific paper)</i>	
<i>Ivana Vitasović-Kosić, Lucija Đermek</i>	
Istraživanje korištenja, gospodarenja i zaštite prirodnih dobara u zakonom zaštićenim područjima – stavovi stanovnika rubnih zona PP Medvednica (Zagreb)	
Research on the use, management and protection of natural resources in legally protected areas – attitudes of residents of the peripheral zones of the Medvednica	01–22
<i>Teja Pintarič, Nina Šajna</i>	
Characteristics of heteroblasty in <i>Hladnikia pastinacifolia</i> (Apiaceae), a rare endemic from Slovenia	23–32
<i>Pregledni rad (scientific review)</i>	
<i>D. Prlić</i>	
Prikaz visinskog gradijenta vegetacije od Malog Platka prema vrhu Snježnika (Hrvatska)	
A display of the altitudinal vegetation gradient from Mali Platak to the peak of Mt Snježnik (Croatia)	33–52
<i>Stručni rad (professional paper)</i>	
<i>J. Juračak, Andreja Martić</i>	
Agroekološke i ekonomske pretpostavke za ekološki uzgoj konoplje za sjeme na području općine Križ	
Agro-ecological and economic assumptions for cultivation of organic hemp for seeds in the municipality of Križ	53–74
<i>Mara Marić</i>	
Perivoj i vegetacija Vile Čingrija na Boninovu – opservacije terenske nastave treće godine diplomskog studija Povijest Jadrana i Mediterana	
The Park and vegetation of Villa Čingrija at Boninovo area – observations from the field teaching of the third year of the graduate study History of the Adriatic and the Mediterranean	75–88
<i>Nekategorizirani rad (uncategorised paper)</i>	
<i>V. Šegota, Nina Vuković, A. Alegro</i>	
Društvene vijesti i obavijesti	
Social news and announcements	89–95
<i>Upute autorima (instructions to authors)</i>	96–97

Perivoj i vegetacija Vile Čingrija na Boninovu – opservacije terenske nastave treće godine diplomskog studija Povijest Jadrana i Mediterana

The Park and vegetation of Villa Čingrija at Boninovo area – observations from the field teaching of the third year of the graduate study History of the Adriatic and the Mediterranean

Mara Marić¹

stručni rad (professional paper)

doi: 10.32779/gf.4.1.5

*Citiranje/Citation*²

Sažetak

Stručni rad ima za cilj prezentirati jedan dio terenske nastavne jedinice u okviru kolegija "Povijesni vrtovi Mediterana" na Studiju Povijesti Jadrana i Mediterana Sveučilišta u Dubrovniku. Nastavna jedinica ima za cilj prikazati perivojna ostvarenja u razdoblju s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće odnosno u prvim desetljećima 20. stoljeća. Naglasak je na iščitavanju povijesnih, stilskih i hortikulturnih značajki lokacije.

Vila Čingrija izgrađena početkom 20. stoljeća nalazi se na rubnom uzobalnom dijelu povijesne vrtne zone Pile – Boninovo. Na širem potezu ove zone, u razdoblju renesanse, počinju se u pravilnom rasteru, unutar mreža glavnih prilaznih i okomitih sporednih komunikacija, oblikovati tzv. *insule* (čestice parcela). Unutar *insula* se oblikuju prigradski ljetnikovci s vrtovima. U istom uzorku i na tragu dubrovačke ladanjske, rezidencijalne arhitekture u tom prostoru se gradi sve do kraja 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća. Lokacija vile s perivojem nalazi se na prostoru izrazite ambijentalne vrijednosti, na strmim terasama na kojima do 10. stoljeća nije bilo gradnje.

U vegetacijskome smislu, kao i čitav Dubrovnik, prostor pripada eumediteranskom, vazdazelenom području sveze *Quercion ilicis* i asocijacije *Orno-Quercetum ilicis*. Tijekom gradnje vile, u skladu sa tadašnjim florističkim trendovima, zasađen je veliki broj alohtonih tj. za ono vrijeme egzotičnih biljaka. Do danas su ostale očuvane one, koje su se dobro prilagodile pedoklimatskim uvjetima, s obzirom da je perivoj vile tijekom više desetljeća bio zapušten.

---

¹ Sveučilište u Dubrovniku, Zavod za mediteranske kulture, Marka Marojice 4, 20000 Dubrovnik, Republika Hrvatska.

* E-mail: mara.maric@unidu.hr.

² Marić, M. (2021). Perivoj i vegetacija Vile Čingrija na Boninovu – opservacije terenske nastave treće godine diplomskog studija Povijest Jadrana i Mediterana. *Glasilo Future*, 4(1), 75–88. / Marić, M. (2021). The Park and vegetation of Villa Čingrija at Boninovo area – observations from the field teaching of the third year of the graduate study History of the Adriatic and the Mediterranean. *Glasilo Future*, 4(1), 75–88.

U tijeku je izrada projektne dokumentacije obnove perivoja i vile za potrebe Regionalnog centra kompetentnosti u turizmu, koji je u tim prostorima planiran.

Rad je napisan temeljem podataka iz Elaborata obnove perivoja vile Čingrija, te na temelju terenskog izvida sa studentima.

Ključne riječi: studentska terenska nastava, vrtno pregrađe Pile – Boninovo, perivoj Vile Čingrija.

Abstract

The aim of this paper is to present a part of the field teaching unit within the course entitled Historical Gardens of the Mediterranean at the Study Program in History of the Adriatic and the Mediterranean at the University of Dubrovnik. The teaching unit aimed to present the park achievements in the period from the end of 19th up to the first decades of the 20th century. The emphasis is placed on reading the historical, stylistic and horticultural features of the site.

Villa Čingrija, built at the beginning of the 20th century, is located on the edge of the coastal part of the historic garden zone Pile - Boninovo. On a wider stretch of this zone, the so-called "insula" (parcel particles) is positioned in the Renaissance period in a regular grid within the networks of the main and vertical side communications. The suburban summer houses with gardens are being formed inside the insula. In the same pattern and on the trail of the Dubrovnik region, the residential architecture in the area was built until the end of the 19th and in the first half of the 20th century. The location of the villa within the park is in an area of distinct ambiental value, on the steep terraces on which there was no construction in the past.

In terms of vegetation, like in the whole of the Dubrovnik region, the zone belongs to the eu-Mediterranean evergreen area, i.e., to the Quercion ilicis-zone, the sub-zone Orno-Quercetum ilicis. During the construction of the villa, in accordance with the floristic trends of the time, a large number of allochthonous plants were planted, i.e., the exotic plants at that time. To this day, those that have adapted well to pedoclimatic conditions have been preserved, as the villa's park has been neglected for decades.

The project documentation for the restoration of the park is being prepared for the needs of the Regional Center of Competence in Tourism, which was planned in these area.

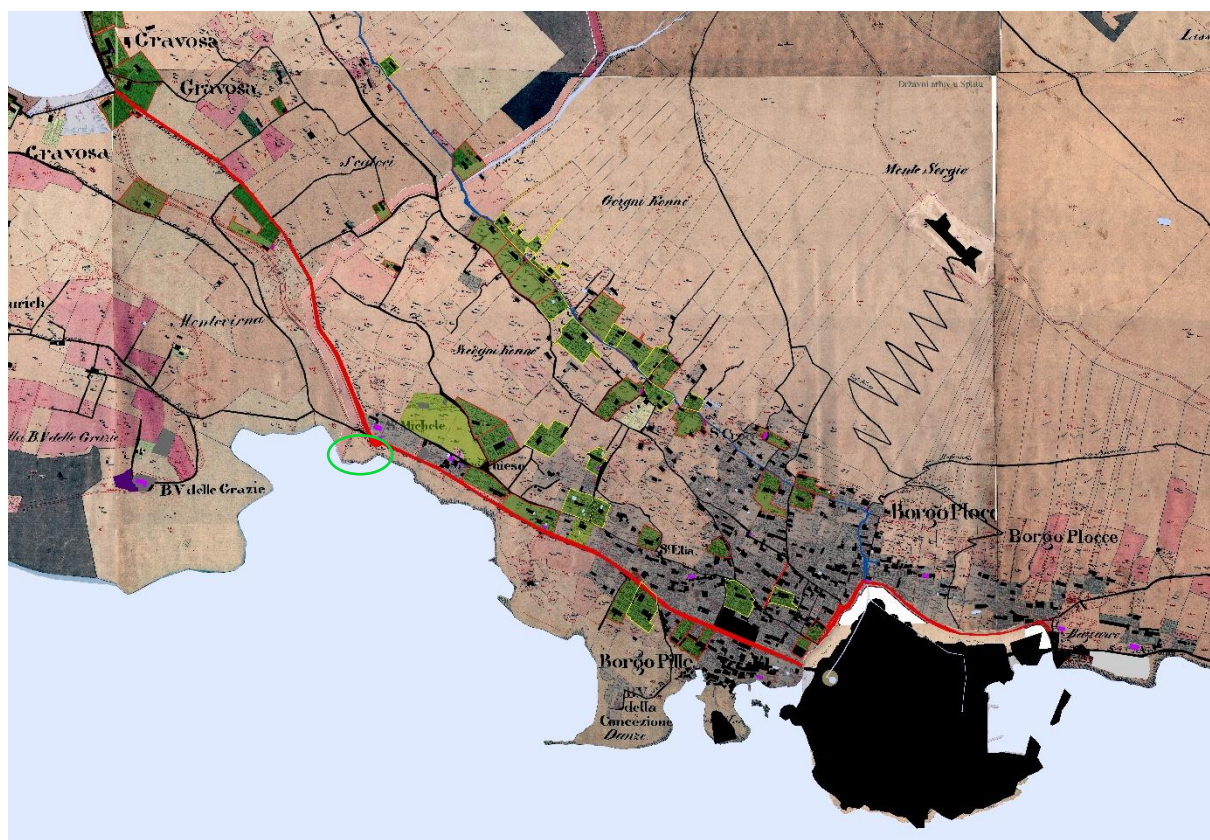
Key words: Student Field Class, Garden Suburb Pile – Boninovo, the Garden of Villa Čingrija.

Uvod

Vila dubrovačke obitelji Čingrija izgrađena je 1913.-1914. godine na krajnjem zapadnom predjelu Boninovo, na kojemu je od doba Dubrovačke Republike prevladava reprezentativna ladanjska izgradnja. Vila Čingrija s pripadajućim vrtovima nalazi se ispod ceste prema Gružu, a iznad dramatično strme i stjenovite morske obale te je sklop vrlo vješto prilagođen zatečenoj prirodnoj konfiguraciji (Viđen, 2019).

Prema prikazu u austrijskom katastru iz 1867. godine, vidljivo je da na toj lokaciji nije ranije bilo gradnje, ali niti značajnijih kultiviranih površina (Slika 1).

Slika 1. Druga austrijska katastarska izmjera područje Pile - Boninovo iz 1876. godine (Hrvatski državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR – DAST – 152) – prostor vile Čingrija zaokružen u zelenome krugu

Figure 1. Second Austrian cadastral survey of the area of Pile - Boninovo from 1876 (Croatian State Archives in Split, Archive of maps for Istria and Dalmatia, HR - DAST - 152) - space of villa Čingrija rounded in a green circle

U vegetacijskome smislu, kao i čitav Dubrovnik, prostor pripada eumediteranskom vazdazelenom području odnosno svezi *Quercion ilicis* i asocijaciji *Orno-Quercetum ilicis* (Ilijanić i Hećimović, 1989). Međutim, tijekom gradnje vile, u skladu s tadašnjim florističkim trendovima (Marić i Obad Šćitaroci, 2015) zasađen je razmjern broj alohtonih tj. za ono vrijeme egzotičnih biljaka. Tijekom desetljeća čitav perivojni prostor, kao i vila je bio zapušten.

U rujnu 2019. godine Grad Dubrovnik i Dubrovačko-neretvanska županija potpisali su ugovor o zakupu kompleksa vile Čingrija na vrijeme od 10 godina. Potom je Dubrovačko-neretvanska županija u suradnji s Regionalnom razvojnom agencijom DUNEA, Turističkom i ugostiteljskom školom i Gradom Dubrovnikom, kandidirala Turističko ugostiteljsku školu kao budući regionalni centar kompetentnosti u Vili Čingrija i pripadajućim vrtovima, a na javni poziv Ministarstva znanosti i obrazovanja, što je potom i potvrđeno odlukom tog Ministarstva.

Vila s vrtovima nalazi se na samoj granici katastarskih općina Dubrovnik i Gruž, a obuhvaća zemljišnoknjižni uložak broj 205. K.O. Gruž. Rješenjem Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture iz prosinca 2013. godine (KLASA: UP-I-612-08/12-06/0283) utvrđeno je da vila i vrt imaju svojstvo nepokretnoga kulturnog dobra (oznaka dobra: Z-5850).

U okviru izrade projektne dokumentacije za obnovu vrtnih prostora, napravljena je konzervatorska studija i inventarizacija i bonitetno vrednovanje vegetacije u obuhvatu posjeda vile, na potezu od ogradnog zida uz Ulicu Pera Čingrije te terasiranih vrtova u okviru posjeda prema moru, u ukupnoj površini od 4.452 m² (Balića et al., 2019; Marić et al., 2019).

U okviru terenske nastave kolegija Povijesni vrtovi Mediterana, u studenome 2020. godine, studentima treće godine diplomskog studija Povijesti Jadrana i Mediterana, nositeljica kolegija Mara Marić i kolega Ivan Viđen mag. hist. art., voditelj izrade konzervatorske studije ovog kompleksa, prezentirali su kontekst obnove arhitektonskih i vegetacijskih elemenata perivoja, te obilježja šireg urbanog i krajobraznog konteksta vile i perivoja Čingrija na Boninovu.

Vrtno predgrade Pile – Boninovo

Iako je dokazano da je razdoblje najvećeg intenziteta gradnje u renesansi, ujedno ostvarilo i najviše arhitektonske i krajobrazne domete (Grujić, 1991) koji su se materijalizirali u ladanjskoj, suburbanjoj arhitekturi, i u razdoblju 19. i 20. stoljeća nastojalo se u tadašnjoj rezidencijalnoj izgradnji taj model življenja i odnosa kuća - vrt u kojem je vrt središnja točka zdanja, replicirati.

Krajolici su jedan od važnih čimbenika prostornog identiteta, podjednako oni prirodni kao i oni oblikovani čovjekovim djelovanjem tijekom višestoljetnog povijesnog razvoja (Dumbović Bilušić, 2015), kao što je to slučaj na predjelu vrtnih prostora povijesnog predgrađa Dubrovnika od Pila do Boninova. To je predio protegnut zapadno i sjeverozapadno od zidina povijesne jezgre Dubrovnika. Do sredine 14. stoljeća to je bio isključivo prostor agrarne namjene, te u manjem dijelu neposredno uz istočni ulaz u grad i industrijsko-zanatska zona (Šišić, 2003), ponajprije zona manufaktura sukarnstva. Od 15. stoljeća se u tome području provlači mreža komunikacija; tri uzdužna puta koja idu iz pravca Gruža prema povijesnoj jezgri i brojne poprečne ulice. Takva matrica omogućila je podjelu prostora na tzv. *insule* plodnog zemljišta koje se počinju ograđivati, a unutar kojih su se gradile kuće i oblikovali vrtovi. Gradnja prigradskih ljetnikovaca u tome području traje kroz cijelo 15., 16. i 17. stoljeće.

Razoran potres 1667. godine utječe na to da se u tom predjelu započinju graditi kuće sa vrtovima namijenjene više ne samo ladanju nego stalnom stanovanju (Šišić, 2003). Važna je činjenica da se kroz sva stoljeća očuvao specifičan karakter tih prostora u kojima je vrt temeljna supstanca. Iako su kasnije oblikovani vrtovi bili manji od onih ladanjskih, imali su sve karakteristične elemente dubrovačkog renesansnog vrta: ortogonalne šetne staze pod pergolama, izdignuta vrtna polja u kojima se sade ponajprije korisne voćke poput agruma i šipaka, odrinu sa vinovom lozom nad šetnicama.

Dodatni zamašnjak urbanizaciji ovog područja uslijedio je na samom početku 19. stoljeća (1806. godine), kada francuska uprava probija kolni put od Gruža preko predjela Boninovo sve do Pila. Dio perivojnih i agrikulturnih krajobraza je tako ostao odsječen prolaskom ove komunikacije, poput primjerice perivoja ljetnikovca Crijević – Pucić ispod Graca, no istovremeno se uz komunikaciju grade nove rezidencijalne vile s vrtovima. Primjerice, vila Dubravka sa perivojem, zatim vila s perivojem obitelji Matijević (vila Sunčanica), Vrt vile Rusko – Beretić, itd.

Urbana preobrazba poteza Boninova, uslijedila je proširenjem tzv. puta za Gruž za potrebe uvođenja električnog tramvaja 1910. godine, kojim se povezuje povijesna jezgra s predjelom Gruž. Tada se na rub ceste prema litici, na području Boninovo, postavlja prepoznatljiva željezna ograda, tamnozeleno boje s motivom suncokreta, prema predlošcima secesijskih ograda Otta Wagnera koje je projektirao u austrijskoj prijestolnici (Kraševac i Žaja Vrbica, 2016) (Slika 2).

Slika 2. Pogled s Boninova prema litici i dijelu perivoja vile Čingrija (foto: Marić, M.)

Figure 2. View from Boninovo towards cliff and part of the Villa Čingrija Garden (photo: Marić, M.)

Slika 3. Pogled na perivoj Vile Čingrija s mora (foto: Marić, M.)

Figure 3. View towards Villa Čingrija Garden from the sea (photo: Marić, M.)

U pogledu vegetacije se na tom uskom, strmom, s tlom oskudnom uzobalnom pojasu u najvećoj mjeri razvio alepski bor (*Pinus halepensis* Mill.) i primorski bor (*Pinus pinaster* Aiton) (slika 3). I ovaj prostor karakterizira nestanak autohtone klimazonalne vegetacije hrasta crnike (*Quercus ilex* L.), te pošumljenost alepskim borom, koji se kasnije spontano razmnožavao tijekom desetljeća kao i na ostatku Mediterana (Tekić et al., 2014). Osim borova, na širem području lokaliteta vile Čingrija se pojavljuju pojedinačni primjerci koščela (*Celtis australis* L.), planski sadene kanarske palme (*Phoenix canariensis* Chabaud) i masline (*Olea europea* L.).

U podstojnoj etaži nalaze se, sporadično grupacije autohtone vegetacije: mirte (*Myrtus communis* L.), krkavine (*Rhamnus alaternus* L.), lemprike (*Viburnum tinus* L.), tršlje (*Pistacia lentiscus* L.), lovora (*Laurus nobilis* L.), cineraria (*Cineraria maritima* (L.) L.). Kao posljedica spontanog razmnožavanja, nalaze se i introducirane vrste koje su vremenom postale udomaćene poput opuncija (*Opuntia ficus-indica* (L.) Mill.), agava (*Agave americana* L.), te mjestimice i oleandra (*Nerium oleander* L.).

Povijest i stilske karakteristike perivoja vile Čingrija

Vila i perivoj Čingrija smješteni su u krajnjem sjeverozapadnom kraju zone Pile – Boninovo. Investitor ove vile s perivojem bio je dubrovački političar, pravnik i gospodarstvenik Melko Čingrija (1873-1949), koji se upustio u ovaj pothvat na vrhuncu svoje političke karijere (Balija et al., 2019). U razdoblju podizanja vile i perivoja, njezin vlasnik je bio na funkciji gradonačelnika Dubrovnika, naslijedivši na toj funkciji svoga oca Pera Čingriju (1837-1921), jednog od najznačajnijih političkih figura tadašnje hrvatske političke scene (Perić, 1979).

Odluka o smještaju vile je sasvim izvjesno bila potaknuta činjenicom da se sa lokacije pruža jedinstveni pučinski pogled. Pretpostavlja se da je u artikulaciji izgleda vile i vrtova sudjelovao i sam investitor (Baće i Viđen, 2015). Uređenje vrtnih prostora je izvedeno sa određenim manjim vremenskim pomakom u odnosu na vilu, tj. poslije prvog svjetskog rata (Balića et al., 2019).

Pitanje autorstva projekta perivoja nije do kraja razriješeno. Projekt kuće se pripisuje Juliu Maleševiću, inženjerskom satniku austrougarske vojske, dok se vrt atribuirao arhitektu Ivu Čurlici, jer su elementi vidikovaca u perivoju vrlo sukladni elementima koje je Čurlica projektirao za park Gradac koji se nalazi u neposrednoj blizini, a bio je i u rodbinskoj vezi sa gospođom Čingrija (Viđen, 2018).

Uređenje vrta se može podijeliti u dvije faze. Prva faza je nastupila neposredno nakon gradnje vile 1913. godine u kojoj su vrtni prostori bili artikulirani terasama i podzidovima te zadane osnovne konture perivoja. Druga faza nastupila je u drugoj polovici 1935. godine (Balića et al., 2019).

Zbog izrazito uskog strmog terena, vila je smještena u središtu oblikovanih dviju vrtnih terasa, koje su smještene istočno i zapadno od kuće. Pri tome je formirana gotovo labirintska komunikacija šetnica i stubišta, kroz koja se otvaraju različiti prostorni ambijenti, uvjetovani prije svega prostornom ograničenošću, no budući da se radi o vrtu s eklektičnim elementima, stvaranje "vrtnih soba" je bilo imanentno tom razdoblju. Izmjenom stubišta i šetnica moguće je doći sve do morske obale. Vrtovi su opremljeni iznimno bogatim inventarom kamene plastike i spolija: dijelovi kamenih pila, ormara i fontana, kamena sfinga, stolovi, mramorni stup sakralne građevine, maskeroni, kamene kugle i dr. (Baće i Viđen, 2015). U vrtu se mogu nazrijeti i citati dubrovačke renesansne vrtno baštine, poput nezaobilaznih šetnica pod pergolama. U to vrijeme cement je bio vrlo moderan materijal tako da se i unutar vrtnih prostora obilato koristio (stupovi za odrinu, centralna vrtna fontana).

Oblikovano je više vidikovaca s kojih se pruža impresivan pogled na pučinu, te nekada njegovani vrt, što je ujedno bio nezaobilazan sadržaj perivoja kreiranih u duhu visokoga historicizma. Primjerice, u historicistički oblikovanom perivoju Gozze, na predjelu Drvarica u Trstenom, bilo je predviđeno 10 vidikovaca (7 izvedeno), (Kovačević, 2012), a u Kaboginom ljetnikovcu na Batahovini, u dijelu perivoja preoblikovanom početkom 20. stoljeća glavni *light-motiv* vrta jest vidikovac (Marić i Obad Šćitaroci, 2015). Najupečatljiviji je sjenoviti vidikovac jugozapadno od kuće, okrenut prema pučini, artikuliran s tri prostrana lučna otvora u visokome kamenom zidu završenom kruništem. Na zidu vidikovca ugrađena je ploča s uklesanim stihovima Iva Vojnovića: "Hoće li vječni raj biti ljepši od ovoga moga?"

Vrtni prostori Čingrijine vile su oblikovani tako da izgledaju kao svojevrsni produžetak kuće. Prema povijesnim fotografijama uočljivo je da je i u vremenu podizanja vrtova na tom prostoru, bila prisutna postojeća vegetacija alepskih i primorskih borova, koja je skladno uklopljena u novi koncept.

Temeljem analize povijesnih fotografija (slike 4., 5., 6.) uočljiv je pristup oblikovanja vrtova karakterističan za početak 20. stoljeća (tzv. edvardijanski vrtovi) i niz povezanih intimnih, manjih vrtnih prostora geometrijski oblikovanih koji su "omekšani" biljkama, ograđeni formalnim živicama pitospora i šimšira (*Pittosporum tobira* (Thunb.) W.T.Aiton, *Buxus sempervirens* L.), biljkama penjačicama koje prekrivaju zidove - lozica, bršljan, jasmin, ruže (*Parthenocissus* sp., *Hedera helix* L., *Jasminum* sp., *Rosa* spp.), biljkama pokrivačima tla koje "omekšavaju" rubove staza poput veprine i hoste (*Ruscus* sp., *Hosta* sp.). U parternim gredicama i velikim kamenim posudama su prema povijesnim fotografijama bile sađene egzote poput mediteranske palme (*Chamaerops humilis* L.), agave (*Agave* sp.), aloje (*Aloe* sp.), kanarske palme (*Phoenix canariensis* Chabaud), juke (*Yucca* sp.) te druge tradicionalne vrste poput trajnica i ruža koje su posebno bile moderne u to vrijeme.

Slika 4. Fotografija I. faze vrta - središnja terasa (zapadna fasada)

(Državni arhiv u Dubrovniku, objavljeno u: Balija et al., 2019)

Figure 4. Photo of the first phase of the garden - central terrace (west facade)

(State Archives Dubrovnik, published in: Balija et al., 2019)

Slika 5. Izvorna fotografija II. faze vrta - središnja terasa (zapadna fasada)

(Državni arhiv u Dubrovniku, objavljeno u: Baće i Viđen, 2015)

Figure 5. Photo of the second phase of the garden - central terrace (west facade)

(State Archives Dubrovnik, published in: Baće and Viđen, 2015)

Slika 6. Fotografija II. faze vrta - pogled s ulaza prema zapadu

(Državni arhiv u Dubrovniku, objavljeno u: Baće i Viđen, 2015)

Figure 6. Photo of the 2nd garden phase - view from the entrance to the west

(State Archives Dubrovnik, published in: Baće and Viđen, 2015)

Postojeći biljni fond perivoja

Vrtni prostor je za potrebe determiniranja svojiti bio podijeljen na tri zone: zona A (površine 1295 m²), zona B (površine 818 m²) i zona C (površine 2139 m²). Visinska razlika između vrtnih prostora je prosječno 2,6 m (slika 7.). Determiniranje autohtone vegetacije provedeno je pomoću determinacijskog ključa (Nikolić, 2019). Determiniranje je ograničeno na drveće, veće grmove i palme. Ukupno je inventarizirano 396 primjerka odnosno 23 vrste raspoređene u 14 porodica. Studentima su bili prezentirani primjerci pojedinih vrsta kako bi se upoznali s tipičnim predstavnicima mediteranske vegetacije.

U pogledu vegetacijskog fonda, mahom se radi o autohtonoj vegetaciji te o prostoru u kojem nije zabilježena velika raznolikost vrsta (Marić et al., 2019). Tijekom vremena su sve zahtjevnije vrste za održavanje nestale. U najvećoj mjeri je prisutna vrsta *Pittosporum tobira* (Thunb.) W.T.Aiton (29,54 %), zatim *Chamaerops humilis* L. (28,5 %), *Laurus nobilis* L. (10,35 %), *Pinus halepensis* Mill. (5,56 %), *Pinus pinaster* Aiton (5,56 %), *Phoenix canariensis* Chabaud (4,04 %), *Agave americana* L. (3,28 %), *Trachycarpus fortunei* (Hook.) H.Wendl. (2,53 %), *Cupressus sempervirens* f. *horizontalis* (Mill.) Voss (2,27 %), *Viburnum tinus* L. (1,52 %), *Nerium oleander* L. (1,52 %), *Yucca gloriosa* L. (1,01 %), *Opuntia ficus-indica* (L.) Mill. (1,01 %), *Yucca filamentosa* L. (0,25 %), *Ceratonia siliqua* L. (0,25 %), *Olea europea* L. (0,25 %), *Washingtonia robusta* H.Wendl. (0,25 %), *Phoenix dactylifera* L. (0,25 %), *Callistemon citrinus* (Curtis) Skeels (0,25 %), *Cupressus sempervirens* var. *pyramidalis* (O.Targ.Tozz.) Nyman (0,25 %), *Pistacia lentiscus* L. (0,25 %), *Viburnum lucidum* Mill. (0,25 %) te *Quercus ilex* L. (0,25 %).

Slika 7. Recentno stanje perivoja i vegetacije Vile Čingrija, foto: Marić, M.

Figure 7. Present condition of the park and vegetation of Villa Čingrija, photo: Marić, M.

Za utvrđivanje karaktera oblikovanih prostora, važno je bilo utvrditi vegetacijske odnosno morfološke karakteristika kao što su zastupljenost stabala, grmova, palmi, unutar obuhvata. Prema utvrđenom stanju najveći udio površina je prekriven stablima (53,28 %), grmolikom vegetacijom (9,85 %) te palmama (36,87 %).

Također je za utvrđivanje karaktera prostora, odnosno kasnije definiranja mjera revitalizacije perivoja bilo važno prikazati omjer vazdazelenih i listopadnih svojti, te je očekivano 57,83 % vazdazelenih a svega 1,52 % listopadnih svojti, zbog čega cjelokupni prostor tijekom cijele godine ima konstantan kolorit tipičan za područje Mediterana. Od stabala u velikoj mjeri su prisutni stari primjerci alepskog bora (*Pinus halepensis* Mill.) nagnuti prema pučini zbog relativno plitkog sloja tla i utjecaja vjetra, koji su prirodnom sukcesijom razmnoženi na tome području. Značajno su zastupljene visoke lovorike (*Laurus nobilis* L.) te planski sađene pitospore (*Pittosporum tobira* (Thunb.) W.T.Aiton) koje su iz forme grma i živice razrasle u stabla, s neravnomjerno razvijenim habitusom.

U vrtovima se nalaze i brojni primjeri mediteranske palme (*Chamaerops humilis* L.), koja je spontanom razmnožavanjem značajno prisutna i na predjelima koji su vrlo slabo pristupačni.

Moguće mjere revitalizacije perivoja i vegetacije

U dubrovačkim perivojima ostvaren je skladan i uravnotežen odnos prirodnih i vrsnih artificijelnih vrijednosti (Šišić, 2005). Navedeno je imanentno i za perivoj vile Čingrija koji posjeduje veliku vrtno-arhitektonsku i napose ambijentalnu vrijednost. Obnova perivoja Čingrija je moguća kroz dosljednu obnovu i vrtnih elemenata i vegetacije poštujući sve projektne faze. Pri tome je oštećene komade arhitektonske kamene plastike potrebno restaurirati te načiniti replike za nedostajuće elemente a sve prema zatečenim primjerima (Balija et al., 2019). Jednako je potrebno postupiti i s cementnim dijelovima vrtno opreme. Pritom je potrebno vratiti u funkciju postojeće fontane u prostoru.

U kontekstu suvremenih intervencija u prostoru, perivoj vile Čingrija je potrebno promatrati kao dio šireg urbano-krajobraznog poteza prema povijesnoj jezgri, čija revitalizacija započinje obnovom parka Gradac (Marić et al., 2018).

U pogledu vegetacije, potrebno je sačuvati postojeći vazdazeleni karakter perivoja, te omjer visoke i niske vegetacije. Od stablašica u prostoru dominiraju alepski borovi koji su se vremenom prirodnom sukcesijom razmnožili u perivoju. S obzirom da su vrtovi prema pučinskoj stranom snažno izloženi erozijskim procesima, utjecaju vjetrova i abraziji značajan je otklon debla stabala prema moru. Također zbog dugogodišnje zapuštenost, odnosno izostanka fitosanitarne rezidbe, posebice kod borova izražena je deformiranost krošnje, suhih i polomljenih grana, što sve predstavlja opasnost u prostoru. Zbog važnosti vegetacije u zaštiti vrtova od erozijskih procesa, ali i zbog velike ambijentalne vrijednosti, predlaže se vrlo pažljiva i sukcesivna zamjena stabala. Predviđen je minimum uklanjanja onih stabala koja predstavljaju opasnost za ljude i prijete rušenjem. Sva takva stabla biti će potrebno

ukloniti temeljem Elaborata inventarizacije i vrjednovanja postojeće vegetacije (Marić et al., 2019). Pri zamjenskoj sadnji je potrebno voditi računa da stabla budu karakteristična, autohtona za podneblje (Šišić, 1963; Šišić i Kapović 2004; Šišić, 2011) prilagođena siromašnoj podlozi, pa stoga kao zamjenska varijanta ponajprije u obzir dolazi česvina (*Quercus ilex* L.) i čempres (*Cupressus sempervirens.*).

Prema povijesnim fotografijama, pogledi na pojedini vrti prostor/"sobu" su u velikoj mjeri bili "omekšani" rubno gusto posađenim biljkama koje čine njegov okvir. Navedena načela trebalo bi primjenjivati i u projektnoj razradi vrtova vile, koristeći pri tome autohtonu vegetaciju poput mirte, lovorike, krkavine, lemprike.

Zaključak

Perivoj vile Čingrija iznimno je vrtno arhitektonsko ostvarenje s početka 20. stoljeća u kojem se ogleđa historicistički duh sa elementima egzotizma, artikuliran na izrazito nepristupačnoj strmoj lokaciji. Zbog toga, razvedenost ovog vrta obraslog u bujnu mediteransku vegetaciju i okrenutog prema pučini, poziva na istraživanje. Vrti prostori s bogatim inventarom kamene plastike, uklopljeni su u prirodni krajobraz stijena te se kaskadno spuštaju sve do morske obale.

Bez obzira na buduće namjene prostora vile, perivoj je potrebno obnoviti u skladu s utvrđenom povijesnom matricom.

Studentima Povijesti Jadrana i Mediterana, prezentiran je povijesni slijed, vrtno arhitektonski i vegetacijski elementi perivoja. Za buduću prezentaciju obnovljenih prostora, podjednako je važan narativ koji se veže uz vilu i perivoj Čingrija. "Život" perivojne baštine, danas je neizostavno povezan s prezentacijom "priče", onih koji su te prostore stvarali i živjeli.

Zahvala

Terenski dio ovog rada proveden je u suradnji s kolegom Ivanom Viđenom, mag. hist. art., koji je proveo konzervatorska istraživanja vile i perivoja za potrebe projekta Uspostave Regionalnog centra kompetentosti u strukovnom obrazovanju (podsektor Turizam i ugostiteljstvo).

Literatura

Baće, A., Viđen, I. (2015). Vila Čingrija na Boninovu: gospar i njegova kuća. *Dubrovnik-časopis za književnost i znanost*, 4, 107-128.

Balića, P., Đuratović, D., Viđen, I. (2019). Konzervatorski elaborat Vila Čingrija, Trames d.o.o., Dubrovnik.

Dumbović Bilušić, B. (2015). *Krajolik kao kulturno naslijeđe: metode prepoznavanja, vrjednovanja i zaštite kulturnih krajolika Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo kulture RH.

Druga austrijska katastarska izmjera područje Pile – Boninovo iz 1876. godine, Hrvatski državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR – DAST – 152

Grujić, N. (1991). *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.

Ilijanić, Lj., Hećimović, S., (1989). *Vegetacijske i biljnogeografske značajke dubrovačkog područja s posebnim obzirom na otok Lokrum*. u: *Otok Lokrum*, ur. Meštrov, M., Kerovac M. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Hrvatsko ekološko društvo, 139-163.

Kraševac, I., Žaja Vrbica, S. (2016). *Ograda Otta Wagnera kao primjer urbane opreme Beča i Dubrovnika*, *Radovi Instituta povijesti umjetnosti*, 40, 173-182.

Kovačević, M. (2012). *Perivoj Gučetićeve ljetnikovca u Trstenom – od renesansnog perivoja do arboretuma; preobrazbe autohtonog renesansnog predloška i njegov utjecaj na ladanjske perivoje dubrovačkog područja*. disertacija, Sveučilište u Zagrebu Arhitektonski fakultet, Zagreb.

Marić, M., Đuratović, D., Kristović, K. (2019). *Elaborat inventarizacije i vrjednovanja postojeće vegetacije*. Trames d.o.o., Dubrovnik.

Marić, M., Đukanović, N., Obad Šćitaroci M. (2018). *Program natječaja – urbanističko – arhitektonsko – krajobrazno rješenje parka Gradac sa širim zelenim infrastrukturnim koridorom*. Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik.

Marić, M., Obad Šćitaroci M. (2015). *Perivoj ljetnikovaca Bona-Caboga i Stay-Caboga u Dubrovniku. Razvoj i mijene*. *Prostor*, 23:1(49), 2-13.

Nikolić, T. (2019). *Flora Croatica 4 - Vaskularna flora Republike Hrvatske*. Zagreb: Alfa d.d.

Perić, I. (1979). *Politički portret Pera Čingrije*. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 12(1), 127-264.

Šišić, B. (1963). *Hortikulturni aspekti mediteranskog biljnog svijeta*. *Naše more*, 10(2), 45-46.

Šišić, B. (2003). *Vrtni prostori povijesnog predgrađa Dubrovnika od Pila do Boninova*. Zagreb-Dubrovnik: HAZU Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.

Šišić, B., Kapović, N. (2004). *Drvoredi i obrubno zaštitno zelenilo uz gradske prometnice Dubrovnika*. *Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, 66(3-5), 227-248.

Šišić, B. (2011). Autohtono zelenilo - čimbenik mjesnog identiteta u dubrovačkom kraju.

Klesarstvo i graditeljstvo, 22(1-2), 70-89.

Tekić, I., Fuerst-Bjeliš, N., Durbešić, A. (2014). Rasprostranjenost alepskog bora (*Pinus halepensis* Mill.) i njegov utjecaj na vegetaciju i strukturu pejzaža šireg šibenskog područja, *Šumarski list*, 11-2, 593-600.

Viđen, I. (2018). Nastanak i razvoj parka Gradac u Dubrovniku. u: Zbornik radova: dr. sc. Bruno Šišić dubrovački krajobrazni arhitekt, ur. Marić, M.. Sveučilište u Dubrovniku, *Matica Hrvatska ogranak Dubrovnik*, 193-217.

Primljeno: 09. veljače 2021. godine

Received: February 09, 2021

Prihvaćeno: 17. svibnja 2021. godine

Accepted: May 17, 2021